

**Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Одеський національний економічний університет**

ДАНИЛІНА СВІТЛАНА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 330.342:330.146

**ФОРМИ НАГРОМАДЖЕННЯ КАПІТАЛУ ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ В
ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Спеціальність 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Одеса – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Жданова Людмила Леонідівна,
Одеський національний економічний
університет,
професор кафедри загальної економічної
теорії

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, член-кореспондент
НАН України
Шинкарук Лідія Василівна,
Державна установа “Інститут економіки та
прогнозування НАН України”,
завідувач відділу економічного зростання та
структурних змін в економіці

кандидат економічних наук, доцент
Смєсова Вікторія Леонідівна,
ДВНЗ «Український державний хіміко-
технологічний університет»,
доцент кафедри економічної теорії та
правознавства

Захист відбудеться “24” травня 2012 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.01 в Одеському національному економічному університеті за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.

Автореферат розісланий “23” квітня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.І. Ковальов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Концентрація та централізація капіталу як форми його нагромадження визначаються процесами глобалізації та загостренням міжнародної конкуренції. У цих умовах дуже важливим є виявлення абсолютних та порівняльних економічних переваг виробників, а також неоднозначних зв'язків концентрації ринку зі збільшенням цін та погіршенням якості товарів.

Актуальність дослідження процесу нагромадження капіталу містить у собі необхідність реалізації стратегії розвитку національного виробництва на засаді підвищення конкурентоспроможності та створення міцної індустріальної економіки.

Теорія нагромадження капіталу була створена представниками класичного, неокласичного та неокейнсіанського напрямів економічної думки. Вагомий внесок у розгляд нагромадження капіталу зробили А. Афталіон, А. Л. Бикова, О. Болховітинова, М. Бруно, Т. Веблен, Д. Вейль, К. Віксель, О. Гальчинський, В. Гесць, Р. Гільфердінг, Д. Гобсон, К. Гренджер, Р. Енгл, О. Ф. Івашина, М. Калецький, Н. Картер, Дж. Кейнс, Дж. Кларк, Н. Кондратьєв, С. Кузнець, А. Б. Куліш, В. І. Ленін, Р. Лукас, Д. Маккартур, К. Маркс, А. Маршалл, Дж. Модельські, Дж. Сакс, С. Сімонді, А. Сміт, Р. Солоу, Й. Рандерс, Д. Рікардо, Дж. Робінсон, П. Ромер, М. Туган-Барановський, Є. Хансен, Р. Харрод, Дж. Хікс, Р. Хоутрі, Х. Ченері, А. Чухно, Л. В. Шинкарук, Й. Шумпетер. Науковий плюралізм теорій та їх часткова суперечливість свідчать про складність та неоднозначність цієї проблеми, яка потребує подальшого поглибленого дослідження.

Велика кількість досліджень присвячена процесам концентрації та централізації. Серед сучасних економістів це питання аналізують В. Базілевич, І. Ю. Беляєва, М. Бредлі, М. Бутаян, Л. А. Валітова, В. Н. Василенко, А. Г. Герасіменко, С. Глазьев, В. М. Горбатов, О. В. Горняк, П. Гохан, О. Гриценко, А. Десаї, М. Дженсер, Г. Дінз, М. С. Драгілев, Н. І. Дучинська, М. А. Ескіндаров, П. Єщенко, В. А. Забродський, І. Н. Задирако, С. Зайзель, М. Г. Іонцева, Б. Кваснюк, М. О. Кизим, І. Х. Кім, С. Кіреєва, Ф. Крюгер, І. Крючкова, О. Е. Молотніков, Н. І. Мохов, Ю. Ніколенко, В. Олександрова, О. Поручник, Н. Редіна, О. І. Рогач, Р. Ролл, Л. В. Руденко, Н. Б. Рудик, Е. В. Семенкова, І. Н. Сисоєв, Л. І. Федулова, А. Є. Шастіко, Ю. Яковець, С. О. Якубовський, але низка питань, які стосуються особливостей розвитку форм нагромадження капіталу в перехідній економіці, не знайшла свого відображення в сучасних дослідженнях.

В умовах реформування економіки України динаміка і збалансованість розширеного відтворення визначаються, перш за все, процесом нагромадження капіталу, який забезпечує оновлення виробничої бази та якісні зрушення в системі економічних відносин. Необхідність активізації відтворювальних процесів зумовила пошук і розвиток форм нагромадження капіталу, які максимально відповідають змінам інноваційного характеру, що відбуваються в сучасному світі. Українська економіка відчуває значний вплив з боку світового виробництва, і тому не залишається осторонь від процесу формування сучасних

технологічних укладів і якісних змін у процесі нагромадження капіталу та розширеного відтворення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною фундаментальної роботи на тему "Нова економіка: теорія, методологія, економічна політика" (державний реєстраційний номер теми 0108U010999), яка виконувалася в рамках тематичного плану фундаментальних наукових досліджень Одеського національного економічного університету, погодженого з Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України у 2009-2011 рр. Внесок здобувача полягає в дослідженні структурної трансформації економіки, пов'язаної з нагромадженням капіталу, а також у дослідженні динаміки його форм – концентрації та централізації виробництва і капіталу. Тема дисертаційної роботи відповідає основним напрямкам наукових досліджень у галузі економіки, які проводяться в НАН України.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження сутнісної та перетворених форм нагромадження капіталу в умовах перехідної економіки, і, як наслідок, – обґрунтування необхідних змін у конкурентних стратегіях виробників та антимонопольній політиці держави. Відповідно до мети дисертаційної роботи поставлені і вирішені такі задачі:

- дослідити особливості прояву сутнісної, перетворених та ірраціональної форми нагромадження капіталу в перехідній економіці;
- виявити відмінні властивості нагромадження капіталу як об'єктивного процесу та нагромадження капіталу як процесу свідомого укрупнення виробництва;
- розкрити зміст і виявити особливості процесів концентрації та централізації виробництва і капіталу в перехідній економіці;
- здійснити аналіз особливостей використання монопольного доходу як інвестиційного ресурсу;
- виявити взаємозв'язок між дохідністю виробництва та рівнем концентрації;
- визначити мінімально-оптимальні розміри підприємства для певного сегмента виробництва;
- дослідити зв'язок процесів концентрації і централізації та витрат на НДДКР;
- визначити причини і наслідки диспропорційності та нерівномірності процесів концентрації і централізації виробництва та капіталу.

Об'єктом дослідження є система соціально-економічних відносин, що виникають між суб'єктами економіки в процесі нагромадження капіталу в різних соціально-економічних системах.

Предметом дослідження є форми нагромадження капіталу, що визначають конкурентні переваги виробників та країн.

Методи дослідження. Дослідження здійснюється за допомогою генетичного методу, методу сходження від абстрактного до конкретного на базі єдності історичного і логічного, економічної компаративістики. Усі ці методи

використовуються для з'ясування тенденції розвитку від досконалої конкуренції до монополії, від індивідуального капіталу до ТНК.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в такому:

вперше:

- на основі генетичного методу побудовано ланцюжок взаємозалежних і супідрядних форм: сутнісна форма – перетворена форма – ірраціональна форма, – які у єдності надають цілісну характеристику процесу нагромадження капіталу від глибинних, сутнісних форм до поверхневих, перетворених форм; які відображають зміни, що відбуваються в реальному секторі, та їх подальший розвиток до змін у фінансовому секторі в перехідній економіці;

удосконалено:

- уявлення про систему категорій, що відображають процес нагромадження завдяки ідеї про відокремлення перетвореної форми нагромадження капіталу від сутнісної форми та визначення економічного змісту ірраціональної форми нагромадження;

- систематизацію показників концентрації виробництва та капіталу для перехідних економік;

дістало подальшого розвитку:

- положення про відділення концентрації капіталу і виробництва як об'єктивного процесу, що веде до зростання ефективності виробництва і зниження витрат, від процесу централізації як свідомого процесу перерозподілу власності з метою удосконалення управління та контролю над ринком, який не обов'язково пов'язаний зі зростанням ефективності виробництва;

- визначення концентрації як основного процесу, що характеризує розвиток виробництва і на який спирається централізація;

- дослідження особливостей використання монопольного доходу для слаборозвинених країн, де найчастіше весь монопольний дохід витрачається на задоволення особистих потреб;

- аналіз взаємозв'язку між масою прибутку та розмірами інвестування в трансформаційній економіці, який показує вплив капіталу;

- теоретичне обґрунтування необхідності прискорення централізації виробництва та капіталу для досягнення підприємством мінімально-оптимальних розмірів, потрібних для адаптації в певному сегменті ринку з метою підвищення конкурентоспроможності;

- дослідження особливостей зв'язку процесів концентрації і централізації у сфері високотехнологічного виробництва та витрат на НДДКР доводить, що висококонцентроване виробництво в галузях, що використовують новітні технології, зацікавлене у спрямуванні грошових потоків на НДДКР;

- ідея про відокремлення ірраціональної форми нагромадження капіталу, яка дозволила виявити особливості нагромадження капіталу в грошовій формі у фінансовому секторі.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає:

на мікроекономічному рівні – у розробці рекомендацій підприємствам виробничої сфери економіки щодо визначення оптимального розміру підприємства, який дозволяє мінімізувати витрати;

на макроекономічному рівні – у формулюванні рекомендацій щодо побудови ефективної антимонопольної політики держави в області концентрації та централізації виробництва і капіталу для досягнення конкурентних переваг на світовому ринку; матеріали, що стосуються особливостей процесів концентрації і централізації в Україні та регіональних аспектів нагромадження капіталу, були використані при підготовці аналітичних матеріалів щодо стану інвестиційної діяльності Управлінням економіки, промисловості та інвестицій Одеської міської ради (акт впровадження № 389 від 07.02.2012 р.);

для економічної теорії – у дослідженні специфіки конкуренції, а також концентрації та централізації на ринку транснаціональних капіталів і корпорацій в умовах глобалізації та інтернаціоналізації; результати дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі Одеського національного економічного університету при викладанні дисциплін «Політична економія» та «Макроекономіка» (довідка № 01-17/190 від 03.02.2012 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним науковим дослідженням, у якому викладено авторський підхід до розв'язання актуальної наукової проблеми – побудови ефективної антимонопольної політики держави в області концентрації та централізації виробництва і капіталу для досягнення конкурентних переваг на світовому ринку.

Результати дослідження, основні ідеї, підходи та розроблення, які визначають наукову новизну, реалізовані в рамках проведеної дисертаційної роботи й виносяться на захист, належать особисто авторові.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертаційної роботи отримали позитивну оцінку на наукових та науково-методичних конференціях, зокрема на: конференціях аспірантів та молодих учених кафедри загальної економічної теорії Одеського державного економічного університету (м. Одеса, 2008 – 2011 рр.), III міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія розвитку України у глобальному середовищі» (м. Сімферополь-Ялта, 2009 р.), всеросійській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні питання економічних наук» (Росія, м. Новосибірськ, 2009 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції «Стратегія розвитку національної економіки в умовах зміни ролі та місця людини в системі суспільного виробництва» (м. Харків, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Нова російська економіка: рушійні сили та фактори» (Росія, м. Ярославль, 2010 р.), XVIII міжнародній науковій конференції «Економічні проблеми сучасного суспільства та шляхи їх подолання» (м. Запоріжжя, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (м. Київ, 2010 р.), всеросійській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми сучасної науки і освіти» (Росія, м. Сібай, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Ринкова

трансформація національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики» (м. Полтава, 2010 р.), другому міжнародному Нобелівському економічному форумі «Світова економіка XXI століття: цикли та кризи» (м. Дніпропетровськ, 2010 р.), XV міжнародній науково-методичній конференції «Управління якістю підготовки фахівців» (м. Одеса, 2010 р.), IV міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-економічні проблеми стабільного розвитку економіки України» (м. Умань, 2010 р.), III міжнародному науково-практичному семінарі «Стратегії протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам економічній безпеці: регіональний вимір» (м. Запоріжжя, 2010 р.), VI міжнародній науково-практичній конференції «Покританівські читання» «Теорія та практика модернізації економіки» (м. Одеса, 2010 р.), підсумкових науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Одеського державного економічного університету, академічних та вищих навчальних закладів України (м. Одеса, 2009 р., 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Перспективні інновації в науці, освіті, виробництві та транспорті 2011» (м. Одеса, 2011 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Методологічні проблеми сучасної політичної економії» (м. Київ, 2011 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна економічна динаміка в контексті парадигми економічного розвитку Й. А. Шумпетера» (Чернівці, 2011 р.), III всеукраїнській науковій конференції «Актуальні питання сучасної економіки» (м. Умань, 2011 р.).

Публікації. Основні положення та результати проведеного дисертаційного дослідження знайшли відображення в 21 науковій праці загальним обсягом 6,96 друкованих аркуша, що належать особисто авторові, у тому числі 10 – у наукових фахових виданнях, участь у двох колективних монографіях та 9 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 223 сторінки, у тому числі 30 таблиць на 25 сторінках, 18 рисунків на 10 сторінках, 4 додатки на 8 сторінках та список використаних джерел із 206 найменувань на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету, об'єкт та предмет дослідження, викладено основний зміст наукових положень, що виносяться на захист, та їх практичне значення.

У першому розділі «Економічна природа нагромадження капіталу» проведено систематизацію поглядів та аналіз існуючих в економічній науці теоретичних положень вітчизняних та зарубіжних учених-економістів щодо нагромадження капіталу як багатогранного процесу, який являє собою взаємообумовлену та взаємодіючу структурно-функціональну єдність елементів, що проявляються в єдності натурально-речового змісту і певних соціально-економічних форм.

Автор визначає, що наразі в економічній теорії ще не склалося цілісне уявлення про нагромадження, яке б зв'язувало воедино сутність, її форму, перетворену форму та ірраціональну форму. Проте розробка саме такого ланцюжка взаємопов'язаних категорій дозволяє сформуванню цілісного, логічно несуперечливого, теоретично стрункого уявлення про нагромадження. Нагромадження як явище економічного життя суспільства має досліджуватися комплексно: від глибинних, сутнісних визначень до поверхневих форм. Поза розумінням сутності процесу нагромадження капіталу неможливо сформуванню ефективної конкурентної політики ні виробникові, ні державі. Нагромадження капіталу в процесі розширеного відтворення має прямий зв'язок з розвитком виробництва взагалі і являє собою соціально-економічну форму, у якій воно здійснюється. Як суб'єктивний процес нагромадження капіталу викликано конкуренцією, саме вона змушує спрямовувати додаткову вартість не на особисте споживання, а на розширення виробництва. Конкуренція примушує розширювати й удосконалювати виробництво під страхом розорення і втрати капіталу. Як об'єктивний процес нагромадження капіталу веде до зростання ефективності виробництва. Це чітко проявляється при ретроспективному аналізі еволюції економічної думки щодо нагромадження капіталу. Ця еволюція відбила ускладнення процесу нагромадження капіталу, збагачення його змісту, збільшення кількості його форм у результаті змін у процесі розширеного відтворення, обумовлених розвитком науково-технічного прогресу, вдосконаленням виробництва, особливостями економічного циклу і т.д. Аналізуючи нагромадження капіталу, дослідники виділяють різні джерела його здійснення. У марксистській теорії – це додаткова вартість, а в маржиналістській – грошові заощадження громадян.

Автор виходить з того, що процес нагромадження капіталу є об'єктивним. Необхідність систематичного нагромадження є закономірністю індустріального етапу в розвитку суспільного виробництва. Об'єктивні розміри нагромадження визначаються закономірностями великого машинного виробництва.

Істотне значення при дослідженні нагромадження капіталу має виділення різних рівнів абстрагування: рівень індивідуального промислового капіталу; галузевий рівень і, у зв'язку з цим, горизонтальна концентрація; міжгалузевий рівень і, у зв'язку з цим, вертикальна інтеграція; транснаціональний рівень та міжнародна конкуренція і далі рівень фіктивного капіталу та капіталізації ринку.

Використання генетичного методу дослідження дає можливість визначити і структурувати систему економічних категорій, у яких об'єктивно існує процес нагромадження. Логічний рух від дослідження окремих найбільш абстрактних понять сходами генетичного ряду до конкретних форм прояву сутнісних відносин дозволяє відобразити об'єктивний зміст категорії нагромадження капіталу, сформуванню та розкрити змістовну, перетворену та ірраціональну форму, які у єдності надають цілісну характеристику процесу нагромадження капіталу (рис. 1).

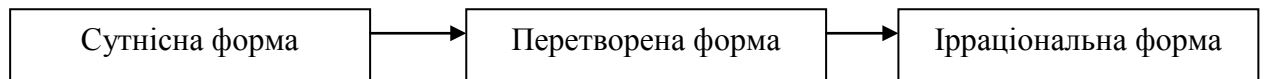


Рис. 1 Ланцюжок взаємозалежних і субпідрядних форм нагромадження капіталу

У результаті проведеного аналізу особливостей нагромадження індивідуального і сукупного капіталів здійснюється відокремлення перетворених форм нагромадження капіталу від сутнісної форми. Концентрація являє собою сутнісну форму нагромадження капіталу та веде до зростання сукупного та індивідуального капіталів. Централізація – перетворена форма, що характеризується зростанням індивідуального капіталу без відповідного зростання сукупного капіталу, тобто тут капітал як явище приватного виробництва приходить у суперечність із капіталом у суспільному виробництві. З розвитком акціонерних товариств формується фіктивний капітал, який відривається від реального та стає його відображенням у спотвореній формі – відбувається нагромадження фіктивного капіталу на ринку цінних паперів та становлення ірраціональної форми нагромадження капіталу.

У другому розділі **«Концентрація виробництва та капіталу як об’єктивний економічний процес»** досліджується концентрація як сутнісна форма нагромадження капіталу, а також її особливості та динаміка в перехідній економіці.

На основі виявлення зв’язків та розбіжностей процесів концентрації виробництва й капіталу, автор доводить, що в процесі нагромадження стикаються дві тенденції, одна з яких породжена виробництвом як індустріальним процесом, спрямованим на створення споживних вартостей, друга породжена вартісною формою виробництва, його спрямованістю на створення прибутку. У зв’язку з цим виробники не тільки прагнуть досягти мінімально-ефективних розмірів первинної виробничої ланки, що визначають мінімальні сукупні середні витрати, але і прагнуть до монопольного становища, яке дозволяє відшкодувати будь-які витрати на основі контролю над цінами. У зв’язку з цим процес концентрації може виходити за межі мінімально-ефективних розмірів виробництва. Перешкодити такому невиправданому нагромадженню може конкуренція.

У роботі робиться акцент на необхідності розрізняти концентрацію і централізацію. Аналіз цих процесів доводить, що вони мають неоднозначно враховуватися антимонопольною політикою держави і конкурентною політикою фірм. У сучасних умовах виникає необхідність формування такої економічної політики, у тому числі й антимонопольної політики держави, яка повинна руйнувати лише ту монополію, що веде до зниження ефективності виробництва, не руйнуючи при цьому вітчизняну велику промисловість.

Автор виходить з положення про те, що ефективність виробництва як індустріального процесу визначається мінімально-ефективними розмірами виробництва, тому в антимонопольній політиці держави важливо орієнтуватися

на цей показник, у той час як сьогодні антимонопольна політика орієнтується на частку ринку, яку займає той чи інший виробник. У дисертаційному дослідженні доводиться, що важливо зіставляти частку ринку з мінімально-оптимальним розміром, щоб антимонопольна політика не завдавала шкоди виробництву як індустріальному процесу, а боролася б з монополістичними тенденціями.

Аналіз особливостей становлення гібридної форми координації, внаслідок якої формуються своєрідні мережі підприємств, відносини між якими не мають суто ієрархічного характеру і не здійснюються на типово ринкових принципах, доводить, що такі підприємства швидко досягають мінімально-оптимальних розмірів, необхідних для виживання в певному сегменті ринку задля одержання конкурентних переваг.

У дисертаційній роботі докладно висвітлюються рівні концентрації і централізації в найважливіших експортних галузях економіки України, зіставляються з розвиненими країнами і робиться висновок про якісні зрушення у структурі економіки, які визначають перспективи розвитку. Зроблений аналіз концентраційних процесів у 62 країнах світу та окремо по Україні за кількістю найбільших корпорацій та обсягом їх продажів, дозволив виявити країни-лідери у світовому масштабі, а також пріоритетні галузі та сфери, де концентраційні процеси відбуваються найшвидше.

На основі великого цифрового матеріалу досліджується комплекс показників концентрації: відносні, що включають дольові (CR3, CR4, CR6, CR10, CR20, CR50, CR100) та коефіцієнти Херфіндаля-Хіршмана, Розенблюта, Лернера, Джині, а також абсолютні показники, які описують середній розмір 10-ти та 20-ти перших найбільших корпорацій.

Систематизація показників концентрації виробництва та капіталу для перехідних економік показала, що в Україні, на відміну від більшості країн, де органами державної статистики на основі даних показників ведеться постійне спостереження за процесами концентрації в промисловості як у розрізі галузей і підгалузей, так і за основними товарними групами продукції, що дає можливість контролю за співвідношенням сил конкурентів і можливостями монополізації на конкретних ринках, у силу нерозвиненості систем контролю, практично не використовується багато з наведених методик обчислення, а розрахунок окремих показників ускладнений через брак інформації на вітчизняних ринках, що значно викривляє уявлення про реальну ситуацію, яка існує на них. Погіршує ситуацію неоднорідна структура ринкового середовища, неналежний рівень прозорості, достатній ступінь закритості багатьох ринків з позиції можливості будь-якої фірми в будь-який момент увійти на ринок і почати на ньому свою активну діяльність і т.д.

Автор акцентує увагу на тому, що однією з вузлових проблем суспільного відтворення є збалансованість економіки. У радянський період основна увага при її аналізі приділялася взаємозв'язку матеріально-речових та вартісних пропорцій. При плановому веденні господарства більшість економістів головним вважало забезпечення матеріально-речових пропорцій. Це відображало практику планування, коли вартісні пропорції визначалися виходячи з прийнятої в плані структури розподілу найважливіших видів

матеріальних ресурсів, пріоритетів у розвитку окремих галузей. З розгортанням ринкових реформ, що почалися з демонтажу системи централізованого планування і прямого державного розподілу ресурсів, досягнення збалансованості стало пов'язуватися головним чином з використанням вартісних регуляторів економіки – цін, податків, кредиту, грошового обігу та ін. Проте упирання на застосування вартісних регуляторів не вирішив у цілому завдання забезпечення збалансованості процесу відтворення, реформа перенесла проблему незбалансованості з однієї площини в іншу, але не зняла питання забезпечення узгодженості потоків товарів і доходів, матеріально-речових і вартісних пропорцій, які у сформованій ринковій економіці, як правило, відходять на другий план.

Зсув проблем незбалансованості зі сфери матеріально-речових в область вартісних диспропорцій, усунувши одні з них, зокрема, розрив між попитом і пропозицією, загострив інші. Під впливом інфляції відбулася глибока ломка всієї системи вартісних пропорцій і співвідношень цін на продукцію окремих галузей, що змінила вартісну основу фінансової, бюджетно-кредитної та грошової систем. Таким чином, диспропорційний, нерівномірний розвиток головних елементів суспільного капіталу – результат характеру відтворення. Це принципова закономірність, яку не вдалося усунути як у рамках вільної ринкової конкуренції, так і в рамках регульованої економіки. Інакше кажучи, еволюція ринкового господарства невіддільна від неминучих структурних перекосів і протиріч. Потреби реального виробництва в основному й оборотному капіталах залежать від рівня економічного розвитку, технологічних параметрів функціонування капіталу, а також від масштабів і структури ринкового платоспроможного попиту (або інакше, від пропорцій розподілу чистого і кінцевого продукту на фонди нагромадження і споживання – особистого і державного). Тим часом, визначення таких пропорцій у ринкових умовах далеко небездоганно і характеризується значними відхиленнями від положення рівноваги. Таким чином, випереджаючий розвиток пасивної частини основного капіталу – нова закономірність, яка супутня науково-технічному прогресу і яка супроводжується зростанням інвестицій в інформаційні структури та виробничу інфраструктуру в умовах загального підвищення ефективності машин і устаткування. У сучасному світі спостерігається ще одне нове явище, яке свідчить про диспропорції економічного розвитку та містить внутрішні потенції кризових потрясінь незалежно від об'єктивних циклів ділової активності. Ця диспропорція викликана глобалізацією міжнародних фінансових потоків, їх спекулятивним обігом, який час від часу призводить до фінансових криз у різних регіонах світу. Крім цього, спостерігається посилення глобальної конкуренції у сфері виробництва і збуту товарів і послуг, а також поглиблення нерівномірності нагромадження виробничого і фіктивного капіталів.

У третьому розділі «Централізація капіталу як процес перерозподілу власності» на підставі розбіжностей у нагромадженні індивідуального і сукупного капіталів централізація розглядається як перетворена форма нагромадження капіталу, а також здійснюється виділення ірраціональної форми нагромадження капіталу.

У дисертації процес централізації розглядається як формальний перерозподіл власності, в результаті якого не відбувається економічного зростання, тому ця форма нагромадження трактується як перетворена.

Зростання розмірів індивідуального капіталу веде до зростання маси прибутку, що надає виробникам фінансової можливості розвивати НДДКР. Проте проведене дослідження зв'язку процесів концентрації і централізації та витрат на НДДКР показало, що чітка тенденція до зростання витрат на НДДКР властива лише високотехнологічним галузям. У низькотехнологічних галузях, а також у галузях, які випускають стандартизовану продукцію, така тенденція не виявляється.

У дисертації розглядається розвиток процесів концентрації та централізації до рівня транснаціоналізації виробництва й капіталу та формування транснаціональних корпорацій. Якщо концентрація і централізація капіталу у виробництві ведуть до утворення промислових монополій, які, багаторазово посилюючи перенагромадження капіталу, виносять частину виробничого потенціалу за кордон, то аналогічні процеси в кредитно-фінансовій сфері змушують банки до виходу за кордон. Друга причина виникнення і розвитку міжнародних банківських монополій криється в інтернаціоналізації виробництва, що викликає об'єктивну потребу створення інституту, адекватного міжнародним промисловим монополіям, також у сфері міжнародного кредиту та фінансових послуг. Поряд з фінансуванням світової торгівлі вони все частіше займаються фінансуванням міжнародних інвестиційних промислових проектів, які вимагають колосальних грошових коштів і пов'язані з величезним ризиком. Це дало потужний поштовх до міжнародної концентрації в промисловості, посилило за принципом «зворотного зв'язку» концентраційний процес у кредитно-фінансовій сфері, активізувало взаємодію промислових і банківських монополій, форсувало формування міжнародного фінансового капіталу.

Автор визначає, що глобальна монополізація капіталу поглиблює нерівномірність нагромадження продуктивного і фіктивного капіталів. Підтвердженням цього є сучасні процеси злиттів і поглинань, які практикують міжнародні монополії з метою зміцнення своїх позицій на глобальному ринку. Протягом останніх десятиліть вони стали важливим каналом відтоку капіталу зі сфери виробничого нагромадження. Колосальні фінансові ресурси, що витрачаються на ці цілі, замість того, щоб втягуватися в розвиток виробництва і прискорення науково-технічного прогресу, фактично вилучаються з виробничої сфери. По суті, злиття і поглинання нерідко означають рух фіктивного капіталу і забезпечують не стільки зростання виробництва, скільки ринкову перекапіталізацію монополістичних структур і отримання ними надприбутків.

Розвитку і прискоренню централізації сприяє розвинення фондового ринку цінних паперів. Скупка голосуючих акцій і придбання контрольного пакета акцій дозволяють установлювати і розширювати контроль з єдиного центру над десятками і сотнями підприємств, розташованих у різних географічних точках. Централізація дозволяє об'єднувати капітали декількох фірм для вирішення великих техніко-економічних проектів та акумулювати необхідні кошти для фінансування конкретних програм. Вона лежить в основі створення холдингових

і материнсько-дочірніх систем, і це єдиний напрямок створення промислово-фінансових груп, які є стержнем будь-якої національної економіки.

Крім концентрації і централізації, нагромадження здійснюється ще в одній формі – в ірраціональній. Становлення та розвиток цієї форми нагромадження зміщує аналіз зі сфери реального виробництва у сферу грошових операцій. Схематично взаємозв'язок форм нагромадження подано на рисунку 2.

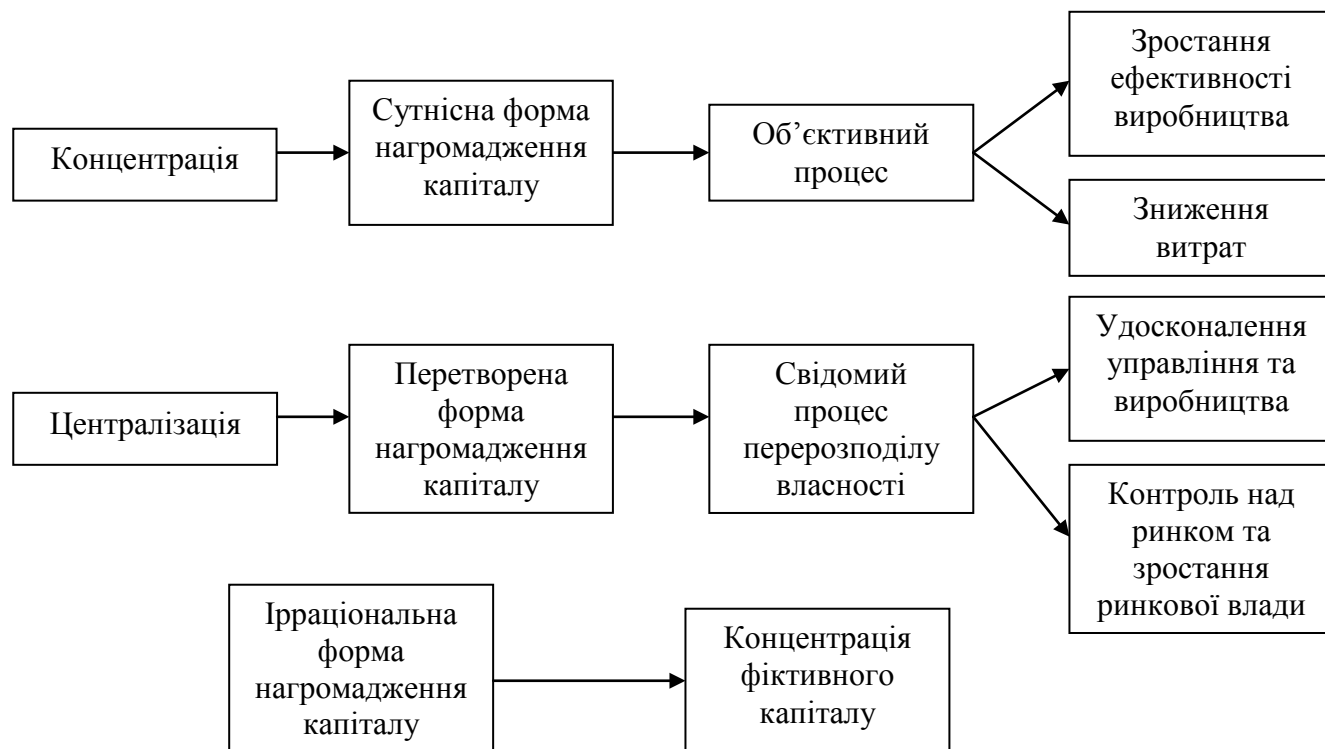


Рис. 2 Сутнісна, перетворена та ірраціональна форми нагромадження капіталу

Становлення та розвиток фіктивного капіталу створює перебільшене уявлення про суспільне багатство. Такі показники розвитку ірраціональної форми нагромадження, як капіталізація ринку відриваються від показників реального обсягу ВВП і ВВП і стають свого роду магнітами, що притягають грошові нагромадження, формується потужний потік грошей у сектор фіктивного капіталу. Сформувався величезний фінансовий сектор, що зростає темпами, які суттєво випереджають динаміку капіталу у сфері реального виробництва. Він відірвався від своєї матеріальної основи, капіталу тих сфер, де створюється вартість, і став віртуальним, втративши механізм зворотного перетікання грошового капіталу в реальний продуктивний капітал. Виділення цієї форми логічно завершує процес побудови ланцюжка взаємозалежних та супідрядних форм, які характеризують процес нагромадження капіталу від глибинних, сутнісних форм до поверхневих, перетворених форм.

У дисертаційному дослідженні підкреслюється, що формується односпрямований потік ресурсів з реального сектора у віртуальний. Відбувається концентрація капіталу не просто в грошовій формі, а у формі фіктивного капіталу, тобто у формі віртуальних грошей, яких ніде в наявності

немає і за якими не стоїть реальне виробництво. У галузях фінансового сектора створюються лише мінливі форми багатства, для яких характерно те, що при незмінному матеріально-речовинному змісті зростає курсова оцінка вартості, яка багаторазово перевищує реальний капітал суспільства. Грошова оцінка капіталу країни на основі курсу акцій серйозно відривається від грошової оцінки капіталу країни на основі вартості факторів виробництва, і цей розрив тим більший, чим більше очікування можливого доходу від угод на вторинному ринку цінних паперів. Форми фінансового капіталу можуть відриватися від реального виробництва, але вони завжди відображають реальний капітал, хоч і в спотвореному (іраціональному) вигляді. Такий капітал не є самостійною формою і не може існувати без реального капіталу та видозмінюється разом з ним, а також відображає суспільне відтворення в цілісній формі.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети та основних задач у проведеному дисертаційному дослідженні розглянуто специфіку процесів концентрації та централізації виробництва і капіталу, що пов'язана з розкриттям змістовної, перетворених та іраціональної форм цього процесу. Основні результати дослідження дозволили дійти таких висновків:

1. Концентрація як сутнісна форма передбачає зростання сукупного капіталу та зростання індивідуального капіталу, а централізація як перетворена форма веде до зростання індивідуального капіталу без відповідного зростання сукупного капіталу. Капітал як явище приватного виробництва приходить у суперечність з капіталом у суспільному виробництві. З розвитком та домінуванням акціонерних товариств формується фіктивний капітал, який відривається від реального та стає його відображенням у спотвореній формі – відбувається нагромадження фіктивного капіталу на вторинному ринку цінних паперів (іраціональна форма).

2. Концентрація капіталу являє собою соціально-економічну форму концентрації виробництва, у той же самий час концентрація капіталу є умовою, передумовою і основою концентрації виробництва. Розділення цих процесів дозволяє відокремити матеріально-речові закономірності процесу розширеного відтворення як індустріального процесу, тобто концентрації виробництва від соціально-економічної форми цього процесу – нагромадження капіталу і, відповідно, концентрації капіталу. Ці процеси визначаються не тільки якісним неспівпадінням процесів праці і збільшенням вартості, а й кількісним розходженням у їх русі. Концентрація виробництва є вираженням концентрації капіталу. При цьому зростання концентрації капіталу виявляє свою відносну незалежність від зростання концентрації виробництва.

3. Концентрація і централізація не тотожні процеси, вони протікають по-різному: концентрація як об'єктивний економічний процес веде до зростання ефективності виробництва, а централізація є організаційно-економічним процесом, у результаті якого здійснюється удосконалення управління та

контролю над ринком, яке не завжди пов'язане зі зростанням ефективності виробництва.

4. Необхідність змін у конкурентній політиці ґрунтується на тому, що процеси концентрації та централізації неоднозначно протікають для антимонопольної політики держави і конкурентної політики фірм. Відбувається поступове зміщення акценту із соціально-економічних аспектів та однозначно негативного ставлення до концентрації і централізації до функціонального їх дослідження та необхідності формування економічної політики, у тому числі й антимонопольної політики держави, що повинна руйнувати лише ту монополію, яка веде до зниження ефективності виробництва, не руйнуючи при цьому вітчизняну промисловість.

5. Аналіз використання монопольного прибутку, який може бути ефективним способом нагромадження коштів для фінансування додаткових інвестицій у галузь та має скоротити спотворення між секторами і забезпечити сумісність темпів зростання інвестицій і заощаджень показав, що в трансформаційній економіці зв'язку між масою прибутку та інвестуванням немає, а відсутність стимулів до інвестування не гарантує перетворення прибутку в інвестиції, у результаті чого відбувається відтік капіталу і використання монопольного прибутку на особисті потреби.

6. Збільшення маси прибутку надає можливості для нагромадження капіталу і швидкого протікання процесів монополістичної концентрації та розширеного відтворення у високомонополізованих галузях, на відміну від галузей зі слабким рівнем монополізації.

7. Становлення гібридної форми координації призвело до формування своєрідної мережі підприємств, відносини між якими не мають суто ієрархічного характеру і не здійснюються на типово ринкових принципах, такі підприємства швидко досягають мінімально-оптимальних розмірів, необхідних для виживання в певному сегменті ринку.

8. Проведене дослідження взаємозв'язку рівня концентрації на ринку та величини витрат на НДДКР показало, що чітка тенденція до зростання витрат на НДДКР властива лише високотехнологічним галузям. У низькотехнологічних галузях, а також у галузях, які випускають стандартизовану продукцію, така тенденція не виявляється.

9. У сучасних умовах грошова оцінка капіталу країни на основі курсу акцій серйозно відривається від грошової оцінки капіталу країни на основі вартості факторів виробництва, і цей розрив тим більший, чим більше очікування можливого доходу від угод на вторинному ринку цінних паперів. Відбувається створення лише мінливих форм багатства, для яких характерно те, що при незмінному матеріально-речовому змісті зростає курсова оцінка вартості, яка у багато разів перевищує реальний капітал суспільства і створює ілюзію зростання багатства в нематеріальному виробництві.

10. Величезний фінансовий сектор, що сформувався, зростає темпами, які суттєво випереджають динаміку капіталу у сфері реального виробництва. Він відірвався від своєї матеріальної основи, капіталу тих сфер, де створюється вартість, і став віртуальним, втративши механізм зворотного перетоку

грошового капіталу в реальний продуктивний капітал, виникає нова – ірраціональна – форма нагромадження капіталу, що відбувається у сфері грошових операцій. Форми фінансового капіталу можуть відриватися від реального виробництва, але вони завжди відображають реальний капітал, хоч і в спотвореному (ірраціональному) вигляді. Такий капітал не є самостійною формою і не може існувати без реального капіталу та видозмінюється разом із ним, а також відображає суспільне відтворення в цілісній формі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Фінансово-економічні проблеми стабільного розвитку економіки України / Під ред. А. Ф. Головчука, О. О. Непочатенко. (Частина 1). – Умань: ВПЦ «Візаві» (Видавець «Сочінський»), 2010. Даниліна С. О. Злиття та поглинання, як перетворена форма нагромадження капіталу / С. О. Даниліна / Розділ 1 (пп. 1.6.). – С. 45–52. (0,45 д.а. належать автору) *Особистий внесок – аналіз динаміки злиттів і поглинань в історичній ретроспективі, дослідження централізації капіталу, розгляд перетвореної форми нагромадження капіталу.*

2. Становлення економіки України у післякризовий період: ризики та проблеми розвитку / Під ред. д.е.н., професора О. О. Непочатенко (Частина 2). – Умань: Видавець «Сочінський», 2012. Даниліна С. О. Утворення ТНК як результат процесу централізації виробництва і капіталу / С. О. Даниліна / Розділ 7 (пп. 7.12.). – С. 359–366. (0,41 д.а. належать автору) *Особистий внесок – дослідження історії виникнення ТНК, аналіз динаміки процесів централізації виробництва і капіталу, розгляд ірраціональної форми нагромадження капіталу.*

У наукових фахових виданнях:

3. Даниліна С. О. Экономическое содержание процесса концентрации капитала / С. О. Даниліна // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2009. – № 15 (93). – С. 156–167. (0,47 д.а.)

4. Даниліна С. А. Роль прямих иностранных инвестиций в накоплении капитала / С. О. Даниліна // Научный информационный журнал «Бизнес-информ». – Харьков: «ИНЖЭК», 2009. – Вып. 11(1). – С. 31–33. (0,2 д.а.)

5. Даниліна С. О. Тенденції концентрації виробництва і капіталу в економіці України / С. О. Даниліна // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 38 / Одес. держ. екон. ун-т; Редкол.: проф. Зверяков М.І., проф. Ковальов А.І., проф. Буркинський Б.В., проф. Максимова В.Ф., проф. Редькін О.С. та ін. – Одеса: ОДЕУ, 2010. – С. 49–53. (0,3 д.а.)

6. Даниліна С. А. Прямые иностранные инвестиции в процессе накопления капитала / С. О. Даниліна // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Вип. 98. – Харків: ХНТУСГ, 2010. – С. 224–231. (0,36 д.а.)

7. Даниліна С. А. Экономический кризис и накопление капитала /

С. О. Даниліна // Бюлетень міжнародного нобелівського економічного форуму. – Дніпропетровськ: «Роял Принт», 2010. – №1(3). – Том 2. – С. 65–73. (0,75 друк. арк.)

8. Даниліна С. О. Теорії нагромадження капіталу / С. О. Даниліна // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2010. – № 5 (106). – С. 262–270. (0,45 д.а.)

9. Даниліна С. О. Система показників концентрації економіки / С.О. Даниліна // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 39 / Одес.держ.екон.ун-т; Редкол.: проф. Зверяков М.І., проф. Ковальов А.І., проф. Буркинський Б. В., проф. Осипов В. І., проф. Максимова В.Ф., проф. Редькін О.С. та ін. – Одеса: ОДЕУ, 2010. – С. 224 –230. (0,45 д.а.)

10. Даниліна С. О. Структурно-інституціональна криза та роль нагромадження капіталу / С. О. Даниліна // Проблемы повышения эффективности функционирования предприятий различных форм собственности: сб. науч. тр. – Вып. 3, т. 3 / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти; редкол.: И.П. Булеев (отв. ред.) и др. – Донецк, 2010. – С. 140–152. (0,69 д.а.)

11. Данилина С. А. Накопление капитала в современных условиях / С. О. Даниліна // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. – Спец. вип. Методологічні проблеми сучасної політичної економії. – К.: КНЕУ, 2011. – С. 324–329. (0,35 д.а.)

12. Даниліна С. О. Ірраціональна форма нагромадження капіталу / С. О. Даниліна // Науковий вісник Чернівецького національного університету: Збірник наукових праць. Вип. 579-580. Економіка. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т., 2011. – С. 87–90. (0,4 д.а.)

Публікації за результатами участі в конференціях:

13. Данилина С. А. Концентрация капитала в исторической ретроспективе / С. О. Даниліна // Стратегія розвитку України у глобальному середовищі / Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції 13-15 листопада 2009 р. – Т. I. – Сімферополь: ВіТроПринт, 2009. – С. 97–99. (0,2 д.а.)

14. Данилина С. А. Экономическое содержание концентрации капитала и процессы концентрации в экономике Украины и России / С. А. Данилина // Актуальные вопросы экономических наук. Сборник материалов IX Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. В 3-х частях. Часть 1 / Под общ. ред. Ж. А. Мингалева, С. С. Чернова. – Новосибирск: ЦРНС, 2009. – С. 39–43. (0,22 д.а.)

15. Данилина С. А. Особенности концентрации производства в России и Украине / С. А. Данилина // Новая российская экономика: движущие силы и факторы: Международная научно-практическая конференция молодых ученых и аспирантов. Часть 1 / отв. за вып. Н. В. Дроздова; Яросл. гос. ун-т. – Ярославль: ЯрГУ, 2010. – С. 54–57. (0,18 д.а.)

16. Даниліна С. О. Нагромадження капіталу як макроекономічний процес / С. О. Даниліна // Наука і вища освіта: тези доповідей учасників XVIII

Міжнар. наук. конф. студентів і молодих учених, м. Запоріжжя, 22-23 квітня 2010 р.: у 4 т. / Класичний приватний університет. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. – Т. 1. – С. 291. (0,1 д.а.)

17. Даниліна С. О. Сучасні джерела нагромадження капіталу / С. О. Даниліна // Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – К: КНЕУ, 2010. – С. 115–117. (0,15 д.а.)

18. Данилина С. А. Накопление капитала как экономическая категория / С. А. Данилина // Актуальные проблемы современной науки и образования. Экономические науки: Материалы Всероссийской научно-практической конференции с международным участием. Т. IV. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2010. – С. 139–143. (0,27 д.а.)

19. Даниліна С. О. Сучасні форми нагромадження капіталу як завдання для самостійної роботи в курсі політичної економії / С. О. Даниліна // Управління якістю підготовки фахівців: Матер. XV міжнародної наук.-метод. конфер. – Одеса: ОДАБА, 2010. – Част. II. – С. 49–50. (0,11 д.а.)

20. Данилина С. А. Накопление капитала: региональный аспект / С. А. Данилина // Сборник научных трудов по материалам международной научно – практической конференции «Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте 2011». Том 10. Экономика. – Одесса: Черноморье, 2011. – С. 88–93. (0,31 д.а.)

21. Даниліна С. О. Иррациональная форма накопления капитала / С. О. Даниліна // Сучасна економічна динаміка в контексті парадигми економічного розвитку Й.А. Шумпетера: Матеріали XX міжнародної науково-практичної конференції (14-15 жовтня 2011 року). – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. – С. 261– 263. (0,14 д.а.)

АНОТАЦІЯ

Даниліна С. О. Форми нагромадження капіталу та їх особливості в перехідній економіці. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки. – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2012.

Розглядається нагромадження капіталу як безперервний, структурований і суперечливий процес, який охоплює всі сторони суспільного виробництва, видозмінює продуктивні сили й систему економічних відносин, зумовлює еволюцію відносин власності і створює на їх основі капіталістичну монополію. Досліджується специфіка основних форм нагромадження капіталу – концентрації як способу нарощування виробничо-економічного потенціалу індивідуальних капіталів за допомогою капіталізації частини додаткової вартості, і централізації – як об'єднання багатьох капіталів у невелику кількість великих і дуже великих. Розглядаються причини і наслідки диспропорційності і нерівномірності процесів концентрації та централізації виробництва і капіталу. Здійснюється спроба виділення нової – ірраціональної – форми нагромадження

капіталу. Досліджуються особливості її прояву та динаміки в перехідній економіці.

Ключові слова: нагромадження капіталу, концентрація, централізація, відтворення, сутнісна форма, перетворена форма, ірраціональна форма.

АННОТАЦІЯ

Данилина С.А. Формы накопления капитала и их особенности в переходной экономике. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.01 – экономическая теория и история экономической мысли. – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2012.

Рассматривается накопление капитала как непрерывный, структурированный и противоречивый процесс, который охватывает все стороны общественного производства, систему экономических отношений, обуславливает эволюцию отношений собственности и создает на их основе монополию. Как субъективный процесс оно позволяет производителям контролировать рынок, а как объективный – ведет к росту эффективности производства.

Анализируется монопольная прибыль как источник накопления средств для финансирования дополнительных инвестиций в отрасль, что должно сократить искажения между секторами и обеспечить совместимость темпов роста инвестиций и сбережений, приспособить гарантированный темп роста к естественному темпу. В итоге, через корректировку доли прибыли в национальном доходе экономика может достичь той нормы сбережений, которая необходима для поддержания любого заданного темпа роста.

Рассматривается монопольная цена, которая сама по себе не является ни произвольной, ни максимально возможной на рынке, а при определенных условиях объем выпуска продукции при монополии может превышать этот выпуск в условиях совершенной конкуренции. На основе этого анализа делаются выводы для современной антимонопольной политики, которая в борьбе с монополиями не должна разрушать крупную промышленность.

Исследуется специфика основных форм накопления капитала – концентрации как способа наращивания производственно-экономического потенциала индивидуальных капиталов за счет капитализации части прибавочной стоимости, и централизации – как объединения многих капиталов в небольшое количество крупных и очень крупных. Концентрация производства является характеристикой производства вообще и ведет к росту эффективности производства, тогда как концентрация капитала – специфическая форма капиталистического обобществления производства, усиления власти капитала с целью контроля над ценами. На этой ступени концентрация производства становится подлинной основой, фундаментом возникновения и развития транснационального капитала в различных его формах. Это влечет за собой тесную взаимосвязь мировых рынков, а также усиливает конкурентную борьбу

за факторы производства и виды ресурсов, окончательно превращает процесс концентрации капитала в трансграничное явление.

Рассматриваются причины и последствия диспропорциональности и неравномерности процессов концентрации и централизации производства и капитала. Концентрация предполагает рост совокупного капитала и рост индивидуального капитала, тогда как в условиях централизации происходит рост индивидуального капитала без соответствующего роста совокупного капитала. Капитал как явление частного производства приходит в противоречие с капиталом в общественном производстве.

Анализируется масштабы концентрации и централизации капитала, рост крупных компаний и финансовых групп, которые в своей деятельности все больше выходят за рамки национальных границ, осваивая мировое экономическое пространство и представляя собой движущую силу глобализации экономики. Приоритетность сфер приложения капитала здесь меняется под воздействием научно-технического прогресса. А международная миграция капитала ускоряет процесс взаимопроникновения и переплетения финансового капитала и усиливает мощь ТНК, что свидетельствует о концентрации и централизации капиталов в глобальном масштабе для дальнейшего доминирования на мировых рынках. Такая интернационализация монополистических корпораций выступает не только как результат концентрации и централизации производства и капитала, но, в свою очередь, оказывает существенное влияние на форму и темп концентрационного процесса в масштабе мирового хозяйства как его причина. На этой основе растет международный финансовый капитал, опутывает весь мир сетями экономической и финансовой зависимости.

Осуществляется попытка выделения новой – иррациональной – формы накопления капитала. Исследуются особенности ее проявления и динамики в переходной экономике. Смещение приоритетов из сферы реального производства в область денежных операций, где происходит отрыв капитала от своей материальной основы и потеря способности обратного его перетока в сферу реального производства. Однако такой капитал не является самостоятельной формой и не может существовать без реального капитала, видоизменяясь вместе с ним, а также отражая общественное воспроизводство в целостной форме.

Ключевые слова: накопление капитала, концентрация, централизация, воспроизводство, сущностная форма, превращенная форма, иррациональная форма.

ANNOTATION

Danilina S.A. The forms of capital accumulation and their features in a transition economy. – Manuscript.

Thesis for Candidate Degree in Economics by specialty 08.00.01 – Economic Theory and History of Economic Thought. – Odessa National Economic University, Odessa, 2012.

Capital accumulation is considered as a continuous, structured and controversial process. This process covers all aspects of social production, reshapes the productive forces and the system of economic relations, determines the evolution of property relations and creates capitalistic monopoly.

We investigate the specificity of capital accumulation's main forms – concentration, as a way of individual capitals' economic potential increase by capitalization of surplus value, and centralization – as a unity of small capitals into big ones.

The key reasons and consequences of concentration and centralization disproportionality are studied.

A new – irrational – form of capital accumulation is proposed. The main peculiarities of its manifestation and dynamics in transitive economy are discussed.

Key words: capital accumulation, concentration, centralization, reproduction, essential form, transformed form, irrational form.

Підписано до друку 23.04.2012 р.
Зам. 657 від 23.04.2012р. Формат паперу 60 х 84
Обсяг 1,0 авторський аркуш. Тираж 100 прим.
Одеський національний економічний університет
65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.